

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В'ЇЗНОГО ТУРИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ

У статті на основі економічних показників узагальнено та проаналізовано спроможність і перспективи Харківського регіону стати одним з важливих регіонів України в галузі туризму. Зібрані та оброблені теоретичний і статистичний матеріал стосовно виникнення та розвитку туризму в Харківському регіоні; зроблені висновки щодо потенціалу регіону та визначені шляхи підвищення перспектив регіону в галузі туризму.

Ключові слова: в'їзний туризм, природний та історико-культурний потенціал, дитячий та молодіжний туризм, заклади курортного лікування, екскурсійні маршрути, екологічний, спортивний, пізнавальний та діловий туризм.

Н.А. Евтушенко. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЪЕЗДНОГО ТУРИЗМА НА ХАРЬКОВЩИНЕ. В статье на основе экономических показателей обобщены и проанализированы возможности и перспективы Харьковского региона стать одним из важнейших регионов Украины в отрасли туризма. Собраны и обработаны теоретический и статистический материал относительно возникновения и развития туризма в Харьковском регионе; сделаны выводы относительно потенциала региона и определены пути повышения перспектив региона в отрасли туризма.

Ключевые слова: въездной туризм, природный и историко-культурный потенциал, детский и молодежный туризм, учреждения курортного лечения, экскурсионные маршруты, экологический спортивный, познавательный и деловой туризм.

N.A. Yevtushenko. THE STATE AND PERSPECTIVES OF THE IN-COMING TOURISM IN KHARKIV REGION. In the article the opportunities and perspectives of the Kharkiv region to become one of the most important regions of Ukraine in the field of tourism are generalized and analysed on the bases of economic indices. The theoretical and statistical material on the appearance and development of tourism in Kharkiv region is collected and studied. The conclusions as to the potential of the region are made. The ways of improving the perspectives of the region in the field of tourism are defined.

Keywords: in-coming tourism, natural, historical, cultural potential, children's and youth tourism, spa resorts (hotels), excursion routes, ecological, sport, educational and business tourism.

Актуальність. Перехід до ринкових відносин викликав глибокі перетворення в сфері туризму. В результаті скасована централізована система управління туризмом, державна фінансова підтримка розвитку регіональних туристських центрів, порушені основи взаємодії різних регіонів у створенні і просуванні на споживчий ринок туристського продукту. Разом з тим кожен регіон володіє значними туристськими ресурсами, унікальність та істотна привабливість яких створює передумови для формування внутрішньорегіонального і міжрегіонального туристського продукту. Різноманіття природних, кліматичних, ресурсних, історичних умов, що сприяють формуванню туристського продукту, стали основою для створення нових рекреаційних зон туристичного призначення в Харківській області. Державною програмою розвитку туризму на 2002-2010 роки визначено стратегію розвитку галузі, обґрунтовано основні напрями розвитку туризму, серед яких: підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини. Вивчення можливих стратегій створення

нових місць туристичного призначення на сьогодні є однією з найактуальніших проблем в галузі туризму Харківщини.

Аналіз попередніх досліджень. В останні роки вітчизняними та зарубіжними вченими в цьому напрямку проведений цілий ряд досліджень. Серед науковців, що займаються дослідженнями з даної проблеми можна відзначити: Блохін Ю.І., Богданов Ю.В., Волков В.С., Немець Л.М.,

Немець К.А. які розробили принципи розвитку сфери туризму в ринковій економіці; вчені Біржаков М.Б., Дрогов І.А., Марінін М.М. - запропонували оригінальні технології розвитку автотурів, дитячо-юнацького туризму, виїзного туризму; дослідники Карлова Г. А., Казанкіна Т.В., Потьомкін В.К., Яковлева Н.В. - сформулювали основи формування ринкової стратегії туристського обслуговування населення.

Метою даної роботи була спроба на основі економічних показників узагальнити та проаналізувати спроможність і перспективи Харківського регіону стати одним з важливих регіонів України в галузі туризму. Для досягнення поставленої мети було ви-

значено *деякі завдання*: зібрати та обробити теоретичний і статистичний матеріал стосовно виникнення та розвитку туризму в Харківському регіоні; зробити висновки щодо потенціалу регіону та визначити шляхи підвищення перспектив регіону в галузі туризму.

Викладення основного матеріалу. Невід'ємною складовою світового туристичного процесу є вітчизняна туристична галузь. Попри всі політичні та соціально-економічні негаразди останніх років індустрія туризму стала тією галуззю народного господарства України, яка з року в рік без залучення державних дотацій стабільно нарощує обсяги виробництва туристичного продукту.

Туризм в Україні може і повинен стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку та оздоровлення, а також ознайомлення з історико-культурною спадщиною та сьогоденням нашого народу і держави.

Пріоритетним видом туризму для України залишається іноземний (в'їзний) туризм як вагомий чинник поповнення ва-

лютними надходженнями державної скарбниці та створення додаткових робочих місць.

Важливою передумовою становлення і розвитку туристичної індустрії, а, відповідно, і місця, яке посідає держава на світовому туристичному ринку, є туристичні ресурси. Під туристичними ресурсами розуміють сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості та придатні для створення туристичного продукту. Застосувавши критерій походження туристичних ресурсів, їх поділяють на натуральні (природні) та культурні (антропогенні) цінності.

За функціональними критеріями розрізняють:

- відпочинкові ресурси, які становлять основу розвитку відпочинкових функцій і залишаються у великій залежності від умов природного середовища;

- спеціальні ресурси, які також пов'язані з рисами природного середовища і роблять можливим розвиток різних форм кваліфікованого туризму;

- краєзнавчі ресурси, які є предметом пізнавального інтересу[6].

Рис. 1. Функціональні критерії туристичних ресурсів (складений автором)

Президент України оголосив, що до кінця 2008 року в державі з'явиться стратегія розвитку внутрішнього туризму та, до того ж, поточний рік оголошено Роком туризму та курортів. Наразі ж внутрішній туризм розвивається лише завдяки ентузіазму селян-підприємців: в Україні нині немає ні відповідного закону, ні пільгових кредитів від державних чи комерційних фінансових установ. Натомість у країнах Європи внутрішній туризм всіляко підтримується та за-

хочується владою, що допомагає боротися з бідністю у регіонах. Єдиний регіон, де туризм розвивається за підтримки обласної ради, – Рівненська область (до 2010 року з обласного бюджету виділять понад 1,5 мільйона гривень), на відміну, наприклад, від Богуславщини, що в Київській області, де внутрішній туризм навіть визначено основним напрямом розвитку району[4].

Багатство природного та історико-культурного потенціалу Харківщини важко переоцінити.

Місто Харків – перша столиця України, один з найважливіших політичних, економічних, наукових, культурно-освітніх та релігійних центрів нашої держави. Харків ще й туристичний центр – початковий, кінцевий чи транзитний пункт міжнародних та місцевих маршрутів.

Площа області в адміністративних межах дорівнює 31,4 тис. км², з них територія міста – 306,0 км². Територія міста поділена на 27 адміністративних районів.

Постійно виконується комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи туристичних організацій міста, поліпшення сервісного обслуговування гостей. Здійснено значний обсяг ремонтно-реставраційних робіт щодо відбудови визначних пам'яток історії, архітектури та культурних споруд Харкова[2].

Харків має вагомні об'єктивні передумови, щоб увійти до найбільш розвинутих у туристичному відношенні міст України та Європи. Це історичне місто з багатою культурною та архітектурною спадщиною, яка має дістати світового визнання. На території області розташовані пам'ятки історії та культури. До реєстру національного культурного надбання включені пам'ятки архітектури, пам'ятки археології, пам'ятки історії і монументального мистецтва. Велика кількість об'єктів охороняється як пам'ятки культури місцевого значення. У місті знаходиться 6 театрів та 24 музеї.

Харківщина має цінні курортологічні ресурси, цілісні природні комплекси з комфортними мікрокліматичними характеристиками. Сприятливі природні умови Харківського регіону зумовили формування та розвиток багатьох санаторно-курортних здравниць.

Мережа санаторних закладів Харкова представлена 96 об'єктами. Загальна місткість закладів курортного лікування складає близько 13205 тис. місць. Кількість дитячих оздоровчих закладів, які розташовані в регіоні становить 1430.

У межах регіону заклади відпочинку дорослих локалізуються, в основному, на курортах, в межах водно-зеленого діаметру

та лісопарків. У цілому мережа закладів відпочинку (з урахуванням тих, що функціонують періодично) включає 1296 пансіонатів відпочинку, 1430 оздоровчих таборів, які включають в собі водноспортивні і веслувальні бази.

Аналіз природних комплексів (рекреаційних ресурсів) свідчить про широкий діапазон можливостей для здійснення різноманітних видів відпочинку.

Харківський регіон має значні рекреаційні ресурси, красиві природні ландшафти, ріки, озера і водоймища, мінеральні джерела, що мають цілющі властивості. Природно-рекреаційний потенціал складає близько 7% загальноукраїнського. Регіон також має багаті історичні, архітектурні, природні пам'ятки.

Природний заповідний фонд Харківського регіону включає більше 150 об'єктів загальною площею понад 28 тис. га. До цього переліку входять заказники лісного, ландшафтного, загальнозоологічного, ентомологічного типів, заповідні урочища, парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва, ботанічні, гідрологічні, геологічні та комплексні пам'ятники природи.

Серед об'єктів природно-заповідного фонду Харківського регіону 8 мають загальнодержавне значення: заказників – 2; ботанічний сад – 1; дендропарк – 1; парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва – 4.

Крім того, на території Харківщини знаходиться низка природоохоронних об'єктів місцевого значення: заказників – 100; пам'ятників природи – 39; парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва.

На Харківщині розвивається внутрішній, міжнародний, іноземний туризм, а також екскурсійна діяльність і спортивно-масовий туризм. Аналіз процесів у сфері туризму передбачає два варіанти прогнозу перспективного туристського попиту: відповідно до тенденцій туристської діяльності, що склались, та з урахуванням змін, які очікують в структурі рекреаційних потреб.

Подальше зростання туристського потоку, що прогнозується до 2010 р., повинне збільшити кількість іноземних туристів у 6 разів, а чисельність вітчизняних туристів та екскурсантів має зрости втричі за рахунок

об'єднання фінансових можливостей управлінських структур в галузі туризму Харківського регіону [8].

Харківською радою та Харківською облдержадміністрацією значна увага приділяється оздоровленню дітей міста та області. У 2008 р. на туристських маршрутах побувало 123,4 тис. школярів і молоді. Крім того, пізнавальними екскурсіями в місті Харкові охоплено 68,8 тис. чол., а на музейних екскурсіях побувало понад 1 млн. школярів і молоді міста й області[2].

Водночас ринкові відносини не дають можливості успішно розвивати дитячий та молодіжний туризм. Кабінет Міністрів України тривалий час не вирішує питання створення гнучкої системи пільг на туристичне обслуговування дітей та молоді при забезпеченні розміщення, харчування, транспортно обслуговування та щодо зниження вартості і надання пільг на квитки для учнівської молоді та студентів при відвідуванні музеїв, виставок, закладів культури.

Об'єднання фінансових можливостей управлінських структур в галузі туризму Харківського регіону сприятиме розробці довгострокових комплексних програм туристсько-екскурсійного обслуговування дітей та молоді з урахуванням вікових особливостей та рівня їх знань. Досить повільно розвивається серед дітей і молоді сільський (зелений) туризм, який є одним з видів екологічного туризму.

В останні роки пройшло поступове відтворення системи оздоровчо-спортивного туризму, який поєднує в собі спорт і відпочинок, зміцнює здоров'я населення, формує здоровий спосіб життя.

Важливе значення для збільшення потоків туристів внутрішнього, іноземного туризму, валютних надходжень має активізація екскурсійної справи у місті Харкові та регіоні. З метою її подальшого розвитку, забезпечення якісного екскурсійного обслуговування місцевого населення та туристів, підвищення рівня професійної майстерності екскурсіводів і гідів-перекладачів, створення безпечних умов при наданні екскурсійних послуг. При Головному управлінні має бути створений міський екскурсійно-методичний центр, де діятимуть методична

рада, атестаційна комісія, методичний кабінет, методичні секції[9].

Сьогодні в Харкові діє понад 100 тематичних екскурсійних маршрутів. Туристичними організаціями систематично розробляються нові та оновлюються діючі тематичні екскурсії різноманітної тематики.

Одним з таких прикладів є Чугуївський район.

Чугуїв – найдавніше місто Харківської області (засновано у 1638 році), один із найвидатніших історичних центрів Слобідської України, батьківщина всесвітньо відомого художника І.Ю.Рєпіна. З ним пов'язують існування половецького міста Шаруканя, яке згадується у руських літописах у зв'язку з походами слов'янських князів у 1111 та 1116 роках. У 2001 році Чугуїв отримав статус історичного населеного місця України згідно Постанови КМУ № 878 від 26 липня того ж року. Але для Чугуєва, як і для багатьох малих історичних населених місць, характерна недостатня ступінь дослідженості, включаючи розроблення пам'яткоохоронної документації. Відсутність у складі діючого з 1991 року Генерального плану міста історико-архітектурного плану, охоронного зонування породжує масу проблем у містобудівному розвитку міста та робить фактично незахищеним традиційне історичне середовище Чугуєва.

У місті збереглися цінні в історичному, меморіальному, художньому та містобудівному відношенні окремі об'єкти і комплекси міської забудови, природні ландшафти, а також культурний шар, що представляє археологічний інтерес. Місто має чітку планувальну структуру, що склалася у XVII-XIX ст. На території міста на сьогодні зареєстровано як пам'ятки 39 об'єктів культурної спадщини, в тому числі: археології – 1, історії – 11, монументального мистецтва – 3, архітектури – 24 (з яких 4 - національного значення). 25 пам'яток архітектурної спадщини часів військових поселень XIX ст. та репінські меморіальні об'єкти є унікальними. У вересні 2002 року 44 об'єкта, визнані рішенням IX сесії XXIV скликання Чугуївської міської ради такими, що можуть бути запропоновані для державної реєстрації як пам'ятки. Ландшафтні та містобудівні утворення ще очікують вивчення та реєстрації. З 1969 ро-

ку у Чугуєві працює Художньо-меморіальний музей І.Ю.Рєпіна та його відділи – краєзнавчий та художня галерея.

Ігнорування питань збереження історико-культурної спадщини при складанні містобудівних планів у 1950 - 80-х роках призвело до втрати унікальних пам'яток та поглибило проблеми містобудівного розвитку сучасного Чугуєва такі як дисфункція територій історичного центру, порушення масштабних співвідношень рядової забудови та архітектурних доміант, випадкове розташування об'єктів нової забудови, невідповідне озеленення зон композиційно-видового впливу історичного ландшафту та архітектури.

Органи охорони культурної спадщини Харківської обласної державної адміністрації в особах Управління культури та Управління містобудування та архітектури не мають своїх підрозділів у містах області. Тому вони не тільки не управляють процесами, а навіть не реагують на випадки відкритого порушення законодавства. Контроль з боку органів влади за виконанням пам'яткоохоронного законодавства ускладнюється відсутністю спеціально уповноваженої служби з охорони пам'яток місцевого самоврядування та сталих форм громадського впливу. Рішення органів місцевого самоврядування з питань землекористування, архітектури та містобудування готуються без історико-містобудівних обґрунтувань, що призводить до втрати історико-культурних цінностей і, як наслідок, до зниження туристичного потенціалу міста. Такі першочергові для історичних міст заходи, як встановлення зон охорони пам'яток, визначення історичних ареалів, організація державного історико-культурного заповідника не проводяться. Місцеві правила забудови розроблені без врахування інтересів охорони традиційного середовища.

Відсутність інформації приводить до того, що у мешканців міста у багатьох випадках відсутня уява про дійсну цінність того спадку, яким володіє місто та як це можна використовувати у своїх довготривалих інтересах, пов'язаних з його збереженням та відродженням.

Нове будівництво, яке ведеться без історико-містобудівних обґрунтувань, не тіль-

ки не враховує інтереси збереження традиційного історичного середовища, а навпаки наносить йому непоправний збиток. Незважаючи на значну містоформуючу роль пам'яток архітектури та містобудування інвестиційні пропозиції не спрямовуються на збереження і раціональне використання об'єктів нерухомої культурної спадщини. Тобто, не створюється підґрунтя для відродження історичного та зеленого туризму, який може стати однією з найдоходніших статей міського бюджету та основою для розвитку малого бізнесу. На сьогодні більшість пам'яток знаходяться у незадовільному технічному стані, що унеможливує використання їх у туристичному показі. Відсутність інформаційної бази щодо обмежень та можливостей використання об'єктів культурної спадщини не дозволяє забудовникам чітко орієнтуватися при складанні бізнес-планів: в поєднанні з даними земельного кадастру, що визначають вартість тієї або іншої ділянки, ще на стадії ухвалення рішення про перспективне інвестування не можливо прорахувати і необхідні для освоєння території витрати, і перспективи отримання прибутку.

Перераховані проблеми набули сьогодні критичного рівня поглиблення. Відсутність проектних документів, як юридичного підґрунтя для пам'яткоохоронного зонування міста, на протязі ще 1-2 років призведе до непоправних втрат унікального обличчя міста, фізичного знищення окремих цінних об'єктів та ландшафтів[10].

Головним завданням розвитку матеріальної бази сфери туризму є модернізація та реконструкція туристичних підприємств, інфраструктури туризму відповідно до міжнародних стандартів.

Розвиток туристичної галузі регіону впливає також на рівень інвестування. Враховуючи особливості туристичної галузі, необхідно проводити оцінку її інвестиційної привабливості за наступними основними етапами (рис.2).

Харківський регіон маючи вигідне геополітичне розташування, володіє значним туристсько-рекреаційним потенціалом - сприятливими кліматичними умовами, багатством флори і фауни, розвинутою мережею транспортного сполучення, великою

кількістю історичних пам'яток культури та архітектури[8].

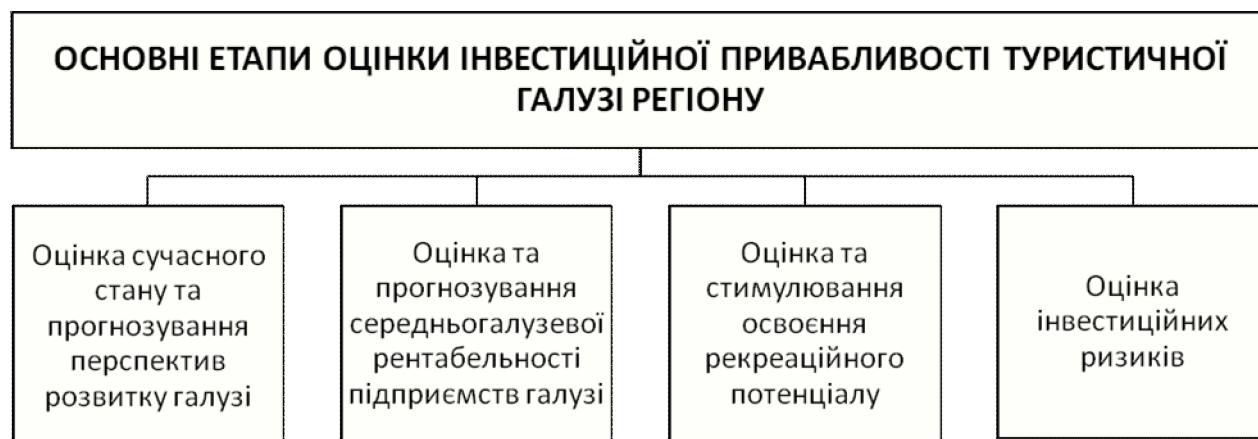

Рис. 2. Характеристика основних етапів оцінки інвестиційної привабливості туристичної галузі регіону (складений автором).

Висновки. Харківський регіон має всі необхідні умови для подальшого розвитку туристської індустрії: вигідне географічне положення, природні умови, історико-культурні, людські і матеріальні ресурси.

Таким чином, до факторів, які гальмують розвиток туристичної галузі в Харківському регіоні, відносяться [8]:

- значна територіальна диференціація в господарському використанні рекреаційного потенціалу Харківського регіону;

- невідповідність якісних характеристик (у тому числі рівня комфортності) та організаційно-економічного механізму функціонування рекреаційної інфраструктури міжнародним нормам і стандартам, зокрема низький рівень послуг у переважній більшості готелів регіону, що не відповідає їх вартості;

- неефективність механізму регулювання цін на туристсько - екскурсійні, санаторно-курортні та готельні послуги, рівень та динаміка яких повинні визначатися забезпеченістю індустрії оздоровлення, відпочинку та туризму;

- низький рівень маркетингових досліджень у сфері туристсько - екскурсійної та санаторно-курортної діяльності, недостатність її інформаційно-рекламного забезпечення, передусім на зовнішньому ринку.

На нашу думку, шляхами вирішення та ліквідації негативних факторів впливу є:

- підвищення якості сервісу надання туристичних послуг;

- збереження, подальше формування і розвиток курортів регіону як загальнодержавних;

- раціональне (ефективне і довгострокове) використання рекреаційних ресурсів;

- будівництво нових та реконструкція існуючих курортних рекреаційних закладів з урахуванням потенційної ємності ландшафтів курортів, недопущення нового житлового будівництва та непрофільного використання санаторних і оздоровчих закладів.

Виходячи з результатів дослідження даної статті, вивчення загальної частини туристичних послуг, аналізу діяльності підприємств, які надають туристичні послуги в Харківському регіоні, можна визначити, що територія Харківщини є досить привабливим регіоном для розвитку туристичної галузі. Хоч існує думка, що цей регіон не є конкурентоспроможним у цій галузі і не може змагатися з Кримом або Карпатами, але наш регіон має досить визначені рекреаційні ресурси, великий потенціал щодо розвитку екологічного, спортивного, пізнавального та ділового туризму.

Література

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України. Методологія та методика аналізу, термінологія, районування.-К.: ВПЦ «Київський університет», 2001.-395с.
2. Бюллетень актів органів місцевого самоуправління г. Харькова.

3. Головащенко О.В. Туризм як форма соціальної активності людини: соціально-філософський аналіз. – Запоріжжя, 2002. – 21 с.
4. Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України №583 від 29.04.2002р. // Офіційний вісник України – 2002. – №18. – С.143-154.
5. Дудкіна О.П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон (методичні та організаційно-економічні основи). – К., 1999. – 24 с.
6. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму (методологія формування, практика реалізації). – Львів, 1997. – 19 с.
7. Лазаришина І.Д. Методологія та організація економічного аналізу. – Рівне: Укр. держ. ун-т водного господарства та природокористування, 2004. – 163 с.
8. Матеріали Харківської обласної організації Всеукраїнської екологічної ліги.
9. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів / За заг. ред. проф. В.К.Федорченка. – К.: Університет туризму, економіки і права, 2002. – С. 640-642.
10. Екологіческая ситуація в Харківській області (По матеріалам національного доклада о состоянии окружающей природной среды в Харьковской области в 2007г.)

УДК 913(477): 911.37(477.53)

В.В. Єрмаков, ст. викладач
Полтавський інститут економіки та менеджменту «Світоч»
Київського славистичного університету

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ ПОЛТАВСЬКОГО ІГК.

В статті розглядаються просторово-часові особливості формування системи розселення та мережі давніх поселень Полтавського історико-географічного краю.

In the article examined spatially are features of sentinels of forming of the system of settling apart and network of old settlements of Poltava historiko-geographical edge.

Вступ та актуальність питання. Процеси заселення, розселення, утворення поселень (населених пунктів) та їх систем знаходяться у нерозривному зв'язку між собою і обумовлюються сукупною дією природних та суспільних чинників. При цьому, сучасні системи розселення в якості однієї із своїх основ мають ретроспективний розселенський каркас, що сформувався у минулі історичні епохи. Тому дослідження ретроспективних (історичних) систем розселення, виявлення історичних центрів заселення, особливо на регіональному рівні, дозволить більш повно розкрити закономірності сучасної географії населення, а також прогнозувати динаміку параметрів демогеографічних процесів. У цьому полягає **актуальність** питання.

Аналіз досліджень питання. Теоретичні аспекти формування сучасних систем розселення розкрито у працях багатьох вчених [6; 11; 12; 15; 17; 19; 21; 22; 23; 35; 36] та ін. Меншою мірою увага приділялася ретроспективним аспектам розселенських рухів та їх результатам, що відобразилося у

певних формах поселенської мережі. Серед робіт цієї тематики, в яких розглядалися історичні особливості формування систем розселення у межах України, зазначимо дослідження Ю. Відейка, В. Круля, О. Сминтиної [2; 16; 32] та ін. Слід відзначити, що традиційно питання давнього розселення піднімаються у працях істориків та археологів – фахівців з певного історичного періоду. Питанням давнього заселення території Полтавського ІГК досить помітна увага приділялася у роботах краєзнавців дожовтневого періоду [20], а також у сучасних, головним чином, археологічних, працях [7; 8; 9; 18; 26; 27; 31; 33; 34]. Значний матеріал з історії виникнення населених пунктів Полтавщини вміщено у спеціальних енциклопедичних виданнях [13; 24; 25]. Але залишається поза увагою ретроспекція інтенсивності перебігу заселенських процесів на території Полтавщини. Тому **метою** цієї статті є аналіз заселенських процесів на території Полтавщини та формування її системи розселення у ретроспективно-географічному аспекті.